

Spis treści

Wprowadzenie	11
<hr/>	
1. Kraje wschodzące w gospodarce światowej	19
1.1. Ujęcie krajów wschodzących w analizie ekonomicznej	19
1.2. Pozycja krajów wschodzących w gospodarce światowej	24
1.3. Handel zagraniczny krajów wschodzących	29
1.4. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne krajów wschodzących	31
<hr/>	
2. Gospodarki wschodzące jako miejsce powstawania korporacji transnarodowych	39
2.1. Brazylia	41
2.2. Chiny	49
2.3. Indie	54
2.4. Polska	61
2.5. Rosja	65
2.6. Turcja	67
<hr/>	
3. Teoria działalności korporacji transnarodowych	71
3.1. Podstawowe teorie ekonomiczne wyjaśniające funkcjonowanie korporacji transnarodowych	72
3.2. Korporacje transnarodowe jako kluczowy element biznesu międzynarodowego	75
3.3. Teoretyczne podstawy funkcjonowania korporacji z krajów wschodzących	78
<hr/>	
4. Determinanty powstawania i rozwoju korporacji transnarodowych z krajów wschodzących	82
4.1. Przedsiębiorczość w krajach wschodzących	82
4.2. Warunki rynkowe i zasobowe w krajach macierzystych	84
4.3. Systemy innowacji w krajach wschodzących	86
4.4. Szczególna rola władz w działalności WKTN	90
4.5. Polityczna rola korporacji transnarodowych z krajów wschodzących	97

4.6.	Rola korporacji w rozwoju gospodarczym krajów macierzystych	100
4.7.	Rola korporacji w rozwoju gospodarczym krajów goszczących	104
4.8.	Bariery w rozwoju korporacji transnarodowych z krajów wschodzących	107
<hr/>		
5.	Strategie korporacji transnarodowych z krajów wschodzących	112
5.1.	Relacje między spółką matką a filiami zagranicznymi	112
5.2.	Zarządzanie strategiczne w korporacjach transnarodowych z krajów wschodzących.....	114
5.3.	Strategie w zakresie innowacyjności	119
5.4.	Strategie w zakresie działań marketingowych	128
5.5.	Zarządzanie personelem w „nowych” korporacjach transnarodowych.....	134
5.6.	Międzynarodowe rynki finansowe w działalności WKTN	137
5.6.1.	Rynek pożyczkowy	141
5.6.2.	Rynek obligacji	143
5.6.3.	Rynek akcji	145
5.7.	Zarządzenie produkcją i zakupami przez WKTN.....	148
<hr/>		
6.	Działalność korporacji transnarodowych z krajów wschodzących.....	150
6.1.	Formy bezpośrednich inwestycji zagranicznych stosowane przez WKTN	151
6.2.	Fuzje i przejęcia jako podstawowa forma ekspansji WKTN ..	152
6.3.	Ocena fuzji i przejęć dokonywanych przez WKTN.....	156
6.4.	Brazylijskie korporacje transnarodowe	159
6.4.1.	Bezpośrednie inwestycje zagraniczne brazylijskich przedsiębiorstw.....	159
6.4.2.	Motywy i determinanty powstawania brazylijskich KTN.....	165
6.4.3.	Działalność brazylijskich korporacji transnarodowych	168
6.5.	Chińskie korporacje transnarodowe	177
6.5.1.	Bezpośrednie inwestycje zagraniczne chińskich przedsiębiorstw.....	177
6.5.2.	Motywy i determinanty powstawania chińskich KTN.....	184
6.5.3.	Działalność chińskich KTN	185
6.5.4.	Implikacje dla gospodarki lokalnej i globalnej.....	193
6.6.	Indyjskie korporacje transnarodowe.....	194
6.6.1.	Bezpośrednie inwestycje zagraniczne indyjskich przedsiębiorstw.....	194

6.6.2.	Działalność indyjskich korporacji transnarodowych.....	198
6.7.	Polskie korporacje transnarodowe	209
6.7.1.	Bezpośrednie inwestycje zagraniczne polskich przedsiębiorstw.....	209
6.7.2.	Działalność polskich korporacji transnarodowych	214
6.8.	Rosyjskie korporacje transnarodowe	221
6.8.1.	Bezpośrednie inwestycje zagraniczne rosyjskich przedsiębiorstw.....	221
6.8.2.	Działalność rosyjskich KTN.....	224
6.9.	Tureckie korporacje transnarodowe	229
6.9.1.	Bezpośrednie inwestycje zagraniczne tureckich przedsiębiorstw.....	229
6.9.2.	Działalność tureckich KTN.....	232
6.10.	Wybrane korporacje transnarodowe z pozostałych krajów wschodzących	233
6.11.	Implikacje dla korporacji z państw Triady płynące z ekspansji „nowych” korporacji transnarodowych.....	235
6.12.	Ocena działalności korporacji transnarodowych z krajów wschodzących	238
	Uwagi końcowe	241
	Aneks	246
	Bibliografia.....	248
	Spis rysunków.....	272
	Spis tabel	273
	Abstract.....	275

Wprowadzenie

*Kiedy wieje wiatr zmian,
jedni budują mury,
a inni wiatraki.*

przysłowie chińskie

Największe korporacje transnarodowe (KTN) tworzą nieliczną, lecz niezwykle istotną grupę przedsiębiorstw w gospodarce światowej. Przedsiębiorstwa transnarodowe mają bowiem duży udział w wytwarzaniu światowej produkcji, odgrywają kluczową rolę w nakładach na działalność badawczo-rozwojową (B+R), a w ramach ich sieci powiązań przepływa większość światowego handlu. Podobne miary istotności KTN można byłoby wyliczać jeszcze długo. Jednak ważniejsze wydaje się skupienie na jednej jakościowej cesze przedsiębiorstw ponadnarodowych – są to podmioty dynamiczne. Dynamika ta uwidacznia się w ciągłych zmianach w strukturze organizacyjnej poszczególnych korporacji transnarodowych, jak również w modyfikacji składu grupy obejmującej największe przedsiębiorstwa świata, każdego bowiem roku można obserwować istotne przetasowania w rankingach najważniejszych KTN.

Kolejnym przejawem dynamicznego zachowania KTN jest umiejętność dostosowywania się do zmiennych warunków otoczenia. Zmiany w środowisku biznesowym mogą mieć zarówno pozytywny, jak i negatywny wydźwięk. Najistotniejszym wydarzeniem ekonomicznym ostatniej dekady był kryzys ekonomiczny, który rozpoczął się w Stanach Zjednoczonych w 2008 roku, a następnie rozprzestrzenił się na całą gospodarkę globalną. Kryzys ten, mimo swoich negatywnych skutków, stał się katalizatorem wzrostu znaczenia gospodarek wschodzących, czyli gospodarek o niższym poziomie rozwoju, ale jednocześnie posiadających duży potencjał wzrostu. Skutkiem przemian w gospodarce światowej było również zwiększenie roli bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) z krajów wschodzących. Tym samym większą rolę zaczęły odgrywać KTN z tych krajów. Jednak, mimo iż zjawiskiem ekspansji

kapitałowej firm z krajów wschodzących badacze interesowali się od co najmniej trzydziestu lat, nie doczekało się ono jeszcze spójnego wyjaśnienia.

Zgodnie z zamierzeniami autora wypełnieniem tej luki powinna być niniejsza publikacja, która powstała jako podsumowanie kilkuletnich prac badawczych dotyczących ewolucji korporacji transnarodowych z wybranych krajów wschodzących w gospodarce światowej. Badania naukowe zostały sfinansowane przez Narodowe Centrum Nauki w ramach konkursu Sonata. Podstawowym celem tego projektu badawczego było zidentyfikowanie determinantów powstawania korporacji transnarodowych z krajów wschodzących oraz określenie efektów ich działalności. Pojawiła się także potrzeba nakreślenia nowych ram teoretycznych dla zbadania tego zjawiska. W opinii autora nie jest uprawnione stosowanie modeli opracowanych na przykładzie firm z krajów wysokorozwiniętych do wyjaśniania działalności korporacji transnarodowych z krajów wschodzących, nazywanych również wschodzącymi korporacjami transnarodowymi (WKTN). Nawet dodanie założenia o przesunięciu horyzontu analizy w czasie nie poprawia jakości modelu wyjściowego. Część opracowań naukowych dotyczących ekspansji zagranicznej przedsiębiorstw z krajów słabiej rozwiniętych jest nieaktualna i nie może zostać odniesiona do dzisiejszych uwarunkowań. Spowodowało to także, że w analizie tego zjawiska najczęściej stosuje się studia przypadków poszczególnych gospodarek. Autor zamierza wyjść poza te ramy i przedstawić spójny obraz dla wszystkich badanych gospodarek.

Cele pomocnicze niniejszego projektu badawczego zostały podzielone na dwie kategorie: mikroekonomiczną i makroekonomiczną. Do pierwszej grupy można zaliczyć określenie pozytywnych i negatywnych implikacji dla podmiotów dokonujących bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Analizie poddane zostały również zmiany w funkcjonowaniu tych podmiotów wskutek ekspansji zagranicznej. Aby rozpatrywać efekty działalności „nowych” KTN, trzeba określić formy, w jakich podejmowana jest ekspansja zagraniczna tych firm, ponieważ bezpośrednich inwestycji zagranicznych nie należy traktować jako jednolitego zjawiska. Zupełnie inne czynniki warunkują utworzenie nowego przedsiębiorstwa za granicą, a inne zakup istniejącego podmiotu w kraju docelowym.

W ramach tego opracowania poszukiwana jest również odpowiedź na pytanie o kierunki przyszłej ekspansji i dziedziny, w których może ona być najintensywniejsza. Jednym z wątków jest również analiza wpływu korporacji transnarodowych z wybranych krajów słabiej rozwiniętych na działalność korporacji transnarodowych z wysokorozwiniętych państw. Wynika to z faktu, że tym ostatnim podmiotom, o ugruntowanej pozycji rynkowej, wyrosli nowi i bardzo dynamiczni konkurenci. Musi to spowodować przededefiniowanie strategii podmiotów z krajów rozwiniętych w celu utrzymania swojej pozycji na globalnym rynku.

Druga grupa celów pomocniczych dotyczy badania wpływu korporacji z krajów wschodzących na zjawiska makroekonomiczne. Opracowanie to ma dostarczyć odpowiedzi na pytanie o skutki rozwoju WKTN. Napływ inwestycji z krajów wschodzących należy postrzegać odmiennie od napływu kapitału z krajów rozwiniętych. Zupełnie inaczej może przedstawiać się wpływ inwestorów zagranicznych na rynek pracy, przepływ technologii oraz handel zagraniczny. Poza tym KTN z krajów wschodzących mogą być również wykorzystywane przez władze krajów macierzystych jako narzędzia polityczne. W krajach wysokorozwiniętych pojawiają się obawy przed nadmiernym napływem inwestycji z krajów słabiej rozwiniętych, a głównym zarzutem jest niska przejrzystość tych działań. Dotyczy to szczególnie funkcjonowania państwowych funduszy majątkowych. Rola państwa w działalności KTN pojawia się tutaj wielokrotnie. Stanowi to również odpowiedź na zmianę percepcji ingerencji władz w funkcjonowanie rynków. Stało się to szczególnie istotne po nastaniu kryzysu finansowego w 2008 roku. Wielu ekonomistów, politologów, analityków, ale także polityków domaga się ustalenia nowego poziomu zaangażowania władz w rynek. W wielu krajach o liberalnych systemach postulowane jest zwiększenie roli państwa w gospodarce. Z drugiej strony w krajach o dużym wpływie władz na biznes, poszukiwane są metody wprowadzenia większej liczby rozwiązań opartych na mechanizmie cenowym.

Dwa dodatkowe cele przyświecały przygotowywaniu tej publikacji. Pierwszym z nich była synteza informacji, które są dostępne w różnorodnych opracowaniach. W literaturze brak jest spójnego i wielopłaszczyznowego spojrzenia na zachowania „nowych” KTN. Dostępne publikacje traktują ich rozwój w sposób fragmentaryczny i odnoszą się tylko do wybranego aspektu tego zjawiska (np. przepływu technologii, działalności państwowych funduszy majątkowych). Również ograniczenia geograficzne odgrywają tutaj ważną rolę. W analizie działalności WKTN na czoło wysuwają się podmioty z Chin. Jednak nie przedstawiają one pełnego obrazu zjawiska i należy tak skonstruować model analityczny, aby także podmioty z innych krajów mogły zostać w nim uwzględnione. Dopiero taka czynność pozwoli na ukazanie pełnej specyfiki „nowych” korporacji.

Kolejnym celem było dotarcie do obszarów, które z różnych względów, nie doczekały się rzetelnego wyjaśnienia, a bez ich analizy niemożliwe jest nakreślenie pełnego obrazu działalności firm z krajów wschodzących. Do takich niezbadanych obszarów można zaliczyć wyniki finansowe osiągnięte w rezultacie dokonywania inwestycji zagranicznych, powiązania między modernizacją gospodarek macierzystych a narodzinami „nowych” korporacji transnarodowych czy też efekty powstające w wyniku inwestycji dokonywanych przez WKTN w krajach goszczących.

Na podstawie wstępnych obserwacji zjawiska autor sformułował hipotezę podstawową i hipotezy pomocnicze. Hipoteza podstawowa brzmi następująco:

H1. Korporacje transnarodowe z krajów wschodzących charakteryzują się odmiennymi motywami i warunkami podejmowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych w porównaniu z korporacjami transnarodowymi z krajów wysokorozwiniętych. Dlatego konieczne jest opracowanie unikalnego podejścia badawczego i zastosowanie rozwiązań teoretycznych powstałych na potrzeby tej specyficznej grupy korporacji.

Hipotezy pomocnicze brzmią następująco:

H2. Menedżerowie w korporacjach transnarodowych z krajów wschodzących podejmują decyzje o ekspansji zagranicznej często z zamiarem umocnienia pozycji na rynku macierzystym.

H3. KTN z krajów wschodzących przejawiają ekspansję głównie w branżach o znaczącej intensywności technologicznej.

H4. Wzrost KTN z krajów wschodzących oparty jest na fuzjach i przejęciach międzynarodowych w większym stopniu niż w przypadku KTN z krajów rozwiniętych.

H5. Wpływ działalności korporacji z krajów wschodzących na rynki czynników produkcji i dóbr finalnych na rynku globalnym jest słabszy niż korporacji z krajów wysokorozwiniętych.

H6. W przypadku ekspansji korporacji transnarodowych z krajów wschodzących ważną rolę odgrywa polityka gospodarcza kraju macierzystego.

Metody zastosowane do wyjaśnienia problemu badawczego w niniejszym opracowaniu można podzielić na dwie grupy. Pierwszą jest analiza jakościowa otoczenia międzynarodowego, w którym powstają korporacje transnarodowe. Podejście takie jest niezbędne do wskazania historycznego i instytucjonalnego kontekstu prowadzonych działań. Ta część projektu została oparta na dostępnych raportach międzynarodowych organizacji gospodarczych oraz na opracowaniach instytucji gospodarczych z poszczególnych gospodarek. Dzięki zastosowaniu takiej formy analizy zostały również wychwycone zjawiska niemożliwe do analizy wyłącznie przy użyciu danych statystycznych. Szczególnie ważne jest tutaj zidentyfikowanie przemian w polityce gospodarczej poszczególnych rządów oraz w ich planach strategicznych na najbliższe lata.

Drugi rodzaj analizy można określić jako ilościową. Badania na potrzeby niniejszego projektu naukowego zostały przeprowadzone przy wykorzystaniu szczegółowych danych dotyczących firm z wybranych krajów. Ujęcie tego zjawiska na tak niskim poziomie agregacji jest rzadko spotykane, a wiąże się z dużą pracochłonnością zbierania i opracowywania danych. Wśród podstawowych źródeł danych można wymienić biznesowe bazy danych (Reuters Datastream, Amadeus). W pracy wykorzystana została

równie baza danych DealWatch, która prezentuje przejęcia i fuzje w skali międzynarodowej. Szczegółowość tej bazy pozwala na dokładną analizę poszczególnych transakcji (zawiera kilka tysięcy transakcji w wybranych krajach po roku 2000).

Wśród źródeł należy wymienić również bazy statystyczne, takie jak: The World Bank DataBank, Eurostat, UNCTADStat. Nieocenionym źródłem informacji na temat działalności korporacji transnarodowych z poszczególnych krajów będą również narodowe bazy statystyczne i opracowania przygotowywane przez oficjalne instytucje (np. Statistical Bulletin of China's Outward Foreign Direct Investment, Ministry of Commerce of People's Republic of China lub Fact Sheet on Foreign Direct Investment, Department of Industrial Policy and Promotion, Ministry of Commerce and Industry of India). W celu zapewnienia wiarygodności danych w całym opracowaniu, uzyskane informacje będą również weryfikowane w niezależnych źródłach (np. Heritage Foundation).

Podstawą wielu konkluzji w tym opracowaniu były wielopłaszczyznowe badania ekonometryczne, których szczegółowe omówienie zostało zawarte w oddzielnych publikacjach autora. Stanowią one komplementarny element tego projektu, a ukażą się niebawem, głównie w uznanych czasopiśmie z tzw. listy filadelfijskiej. Wśród najważniejszych opracowań można wymienić: *Results of cross-border acquisitions by multinational enterprises from emerging countries: the case of Poland* („Eastern European Economics”), *Integration strategies of emerging multinational corporations* („International Journal of Economic Theory”) czy też *White and black cats: comparative analysis of multinational corporations from advanced and emerging economies*. Książka ta jest również wynikiem badawczych wyjazdów do Malezji i Chin i spotkań ze specjalistami zajmującymi się gospodarkami wschodzącymi. Wiedza pozyskana podczas tych spotkań oraz życzliwe uwagi dyskutantów pozwoliły autorowi udoskonalić tę publikację. Również uczestnicy cyklu konferencji European Trade Study Group wnieśli duży wkład w realizację tego projektu. Szczególne podziękowania należą się prof. Peterowi Neary'emu (Oxford University), prof. Philippowi Harmsowi (Johannes Gutenberg University) oraz Josephowi Bradzie (Arizona State University).

Zamysłem autora było holistyczne przedstawienie ewolucyjnego rozwoju WKTN. Z punktu widzenia podmiotowego w pierwszej części omówiona została gospodarka globalna, następnie poszczególnych krajów wschodzących, a w ostatnich rozdziałach wyniki analizy indywidualnych przedsiębiorstw. Podobnie przebiega przedmiotowe ujęcie zagadnienia. Najpierw przedstawione zostały procesy globalne, potem instytucje w ramach poszczególnych państw, a na końcu procesy zachodzące w ramach przedsiębiorstw.

Temu schematowi został podporządkowany podział treści niniejszego opracowania na sześć rozdziałów. Pierwszy z nich przedstawia najważniejsze tendencje dotyczące krajów wschodzących w gospodarce światowej oraz ramy pojęciowe niezbędne w dalszej analizie. Rozdział drugi zawiera wyniki analizy otoczenia instytucjonalnego w poszczególnych gospodarkach wschodzących. Szczególną uwagę autor poświęca przemianom, które wpływały na możliwości multinacjonalizacji przedsiębiorstw z poszczególnych krajów a należy również wziąć pod uwagę znaczące zmiany pozycji wybranych krajów wschodzących w gospodarce światowej. Nie jest możliwe traktowanie tych krajów i firm wywodzących się z nich w sposób statyczny. Konieczne jest przedstawienie tego zjawiska w świetle systemowych zmian, które zachodziły w poszczególnych gospodarkach. Faktem jest także duże zróżnicowanie i dynamika, występujące w grupie krajów szybko rozwijających się. Rozdział trzeci zawiera najważniejsze teorie wyjaśniające działalność KTN. Autor podejmuje tu próbę zastosowania kluczowych teorii ekonomii i biznesu międzynarodowego do wyjaśniania działalności KTN z krajów wschodzących. W oddzielnym podrozdziale omawia teorie stworzone na potrzeby wyjaśnienia specyficznej działalności „nowych” KTN. Rozdział czwarty zawiera ogólne prawidłowości rządzące możliwościami tworzenia KTN w krajach wschodzących. Przedstawione zostały w nim również bariery wzrostu KTN z wybranych krajów. Kolejny z rozdziałów zawiera wyniki analizy poszczególnych obszarów funkcjonalnych WKTN. Szczególną uwagę autor zwraca tutaj na elementy, w których WKTN charakteryzowały się dotychczas niskimi kompetencjami (np. na zarządzanie wiedzą, tworzenie marek globalnych). Rozdział szósty przedstawia działalność licznych korporacji z krajów wschodzących, zarówno dane ilościowe obrazujące działalność WKTN, jak i jakościową ocenę ich ekspansji zagranicznej.

Tak szerokie ujęcie WKTN pozwala na zaadresowanie tej książki do trzech grup odbiorców. Po pierwsze, jako pozycja naukowa powinna zainteresować badaczy; ma aspiracje zarówno wzbogacenia teorii wyjaśniającej działalność korporacji transnarodowych, jak i prezentacji praktycznego aspektu tego zjawiska w odniesieniu do krajów słabiej rozwiniętych. Zgodnie z najlepszą wiedzą autora jest to pierwsza pozycja na rynku polskim w tak kompleksowy sposób podchodząca do zagadnienia korporacji transnarodowych z gospodarek wschodzących. Ważne jest również wzbogacenie analizy o korporacje transnarodowe z Polski jako jednego z krajów zaliczanych do wschodzących. Opracowanie może być przydatnym narzędziem dla studentów zainteresowanych tematyką korporacji transnarodowych i przemian w gospodarce światowej.

Drugą grupą odbiorców są praktycy zajmujący się biznesem międzynarodowym na poziomie przedsiębiorstw. Wiele polskich firm rozwinęło w znacznym stopniu swoją działalność eksportową, jednak barierą pozo-

staje zbudowanie podwalin pod ekspansję kapitałową poza granice kraju. Książka ta ma na celu wskazanie kluczowych obszarów aktywności przedsiębiorstw posiadających placówki zagraniczne, a jednocześnie przedstawia główne wyzwania stojące przed „nowymi” KTN na ich drodze do szerszego umiędzynarodowienia. Wiele zagadnień w niej ujętych zostało zobrazowanych przykładami rzeczywistego zachowania przedsiębiorstw.

Wyniki badań mogą zostać również wykorzystane przez osoby odpowiedzialne za polską politykę gospodarczą, szczególnie za promocję napływu BIZ do Polski (i to trzecia grupa czytelników). Udział krajów wschodzących w światowych przepływach BIZ rośnie i również w przypadku Polski należy uaktualnić podejście do inwestorów z tych krajów. Aby Polska mogła stać się dla nich atrakcyjnym miejscem, należy poznać ich motywy i strategie działania. Drugim obszarem zainteresowań decydentów powinna być ekspansja polskich przedsiębiorstw za granicą i wpływ tego zjawiska na całość kształt procesów gospodarczych w kraju.